

կայն ազգին հետ կրնանք բերելս նաեւ մենք միւրարուիլ այսու իրաւացի մտածութեամբ որ իր արժանաժառանգ որդիքը, եւ մասնաւորապէս Մեծապատիւ Միրիճան Ամիրան, ինչպէս նաեւ աւոր հովանաւորութեանը տակ՝ հանգուցելոյն ծաղկահասակ բոռունքը ամենայն յարմարութիւն ու հարկաւոր ջանացողութիւններն ունին իրենց բարեյիշատակ հօր եւ նախահօր անունն ու փառքը անմահ եւ անմոռաց պահելու, մանաւանդ թէ եւս

առաւել պայծառացնելու : Եւ հոս քաղցր է մեզի վկայել աներկբայ վստահութեամբ՝ թէ նոյն բոռներէն երեքը, որ քանի մը ամսէ ի վեր Փարիզու Սրեւելեան ազգային Վարժարանիս պատիւ ընող աշակերտներէն են, յոյսերնիս օրէօրաւելի կը հաստատեն իրենց բարերարոյ, զգուշաւոր, փութաշան եւ ուսումնասէր ընթացքովն ու յառաջադիմութեամբը :

## ՆՈՐԱԶԵՒ ԲՈՂՈՐԱԳԻՐՔ

Ժամանակէ մը ի վեր կըրցանկայինք զատ տեսակով ի ցոյցս հասարակութեան հանել նոր գրերնուս օրիակները . բայց սկսած տեսակներնուս ամենը դեռ անկատար ըլլալուն՝ ուզեցինք աւելի ջուշացնել, ու առ այժմ եղածներն ամսագրոյս միջոցաւ ընծայել մեր Ազգին՝ իրենց անուններն ալ զատ զատ վրանին նշանակելով<sup>1</sup> :

Մեր նպատակը միայն գրերնիս ցոյց տալ չէ, այլ այս առիւթ իմացնել նաեւ արգոյ Ազգայնոց թէ մեր միակ եւ առաջին փախաբն է Հայկական տպագրութիւնն օր ըստ օրէ գեղեցկացրնելու եւ ծաղկեցնելու հնարքներն ի գործ դնել . երկրորդ՝ կարելի եղածին չափ տպագրութիւնն աժան գնով հանելու հոգը տանել, որպէս զի աղքատն ալ սղութեան պատճառաւ գրական բարիքէն չըզրկուի որ ազգի մը բարոյական սնունդը համարուած եւ իրօք ալ այնպէս է :

Մենք մեր քովէն նոր բան մը հնարած չենք . Մասեաց Աղանոյ մէջ գտնուած ԲՈՂՈՐԱԳԻՐՔ տեսակներուն հինգն ալ, այսինքն, ՎԱՐՔ, ՄԱՍԵՍ, ԱՐԵՒԵԼՔ, ԱՆԻ եւ ԱՐՇԱՆՈՅՍ<sup>2</sup> անունով տառերը զանազան անձանց սկզբունքով փորագրեալ եւ ի լոյս ընծայեալ են . ասոնց անունները նշանակելէն յետոյ՝ հնարող պատուական անձանց վրայ ալ պարտք կը համարինք համառօտ կերպիւ մը խօսիլ :

ՎԱՐՔ. (14<sup>0</sup> Աստիճանի)

Վարք անուն տառերը արժանապատիւ Տէր

Գարրիէլ Ալվազովսքի Վարդապետին գծագրութեամբն ու արժանապատիւ Տէր Սարգիս Թեոդորեան Վարդապետին առանձին ծախիւքն ի լոյս ընծայուած են :

ՄԱՍԵՍ. (10<sup>0</sup> Աստիճանի)

Այս ձեռով տառերն առաւել արժան էր ՄԻԷԼԵՏԻՍԵԱՆ անուանել քան թէ ՄԱՍԵՍ . բայց մեր առաջինին անունը վերջինին հետ չըջիտքելու համար Մասիս ազգային օրագրին անուան ընծայեցինք . իսկ այս տառերուն համար մասնաւոր եւ անկողմնասէր պարտք մը ունինք հոս կատարելու :

Ձեռուքնիս տետրակ մը անցաւ տարւոյս վերջերը . ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՎԱՍՆ ՆՈՐԱԳԻՐՔ ՏԱՌԻՅՍ վերնագրով, տպագրեալ ի Կոստանդնուպոլիս 1847ին, եւ ստորագրեալ Յ. Միւհենտիսեան : Այս տետրին՝ մեջ կը տեսնենք որ ազնուամեծար աղա Յոհաննէս Միւհենտիսեան հնարագետ եւ ազգասէր տպագրապետը իր ընտիր աշխատութեանը պտուղն ընծայէր է ազգին, նոյն տառերով, համառօտ՝ բայց մեծ համեստութեամբ ու բան մը դուրս չընճգելու պայմանաւ, թէ հին տառերուն պակասութեանցը, թէ նորերուն զիւրատիպ ըլլալուն եւ թէ գեղեցկութեանցը վրայ, կատարեալ ըլլալուն եւ անհերքելի տեղեկութիւնը տալէ, ու ոչ միայն եւրոպեան տառից դուրսիսն ալ հայկականին յարմարեցնել ուզողներուն առաջինն եղեր է, այլ եւ մեծ փոյր եւ աշխատութիւն կրէր ու ի լոյս ածէր է զայն . վասն որոյ փոխանակ Գ. Ալվազովսքի Վարդապետին (որ կատարելագործողն է) յիշեալ աղա Յ. Միւհենտիսեան մեծամտեալ Հայ տպագրապետին կը ընծայենք նախանկարչի պատիւը, որուն անձխտելի եւ անուրանալի իրաւունքն է, եւ կատարելագործողն ալ մեզի հետ համաձայն է յայտն մասին :

<sup>1</sup> Յուսանայի մէջ գծագրողին կամ ձուլողին անունը կուտան տառերուն սովորաբար, իսկ մեք նոյն տառերով առաջին անգամը տպուած գրեանց ու ազգային անուններն ընդունեցանք :

<sup>2</sup> Ամեն տեսակին անունն իր վրայ կը դնենք զիսագրով, մարմնայն աստիճանն ալ քովը կը նշանակենք բուսանշանաւ :

Արեւելք անուն տառերուն օրինակէն առաջ քանի մը օրինակ ալ քովերնիս գտնուած երկաթազրկէն զինքը հեռուեալ էջին վրայ, ճակրի կամ վերնազրկի գրիւք :

Գ Ա Ր Ո Ւ Ն

# ՀԱՄԱՍՓԻԻՌ

ՇԱՐԼԱՅԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՐԿՐԱՅՈՐԾԱԿԱՆ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Ի ԿԱՐԻՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

## ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ ԶՕՐԱՅ

ԵՒ

Զ Օ Ր Ա Պ Ե Տ Ա Յ

Հ Ր Ե Շ Տ Ա Կ

## ՄԵԾԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ԼՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԿՐԱՅՈՐԾԱԿԱՆ

Ի ՎԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

## ՏԱՐՈՆ ԳԱԻԱՌԻ

ԵՒ

ՄՇԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՅԱ

ԳԼՊԻ

## ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻՈՅՆ

ՅՈՐԴԱՆԱ

Ի ՎԱՀԱՆԱՅ ՍԻՍԱԿԱՆ

ՀԱՆՔ ՈՍԿԻՈՅ ԵՒ ԱՐԾԱԹՈՅ

Ի

## ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆ

ԱՇԽԱՐՀԻ ՀԱՅՈՅ

Ի Յ. ՎԱՇՏԱԿԱՅ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

## ՀՆԳԻՑ ՃԵՄԱՐԱՆԱՅ

Ի

ՀԱՅՍ

— 0 —

ՎԵՀԱՆԶՆ

## ՀԱՅԿԱԶՈՒՆՔ

ԵՒ

ԴՊՐՈՅՔ ՆՈՅԱ

— 0 —

ԱՐՇՈՒՆ

## ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆ

ԿԻՍՍՄՍԱԳԻՐ

ԱՍՔ

## ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

ԶԱՐԵՀԻ ՄՇԵՅԻՈՅ

## ՄԵՄ ԵՒ ԹԵՏԻՆ

Ի

ԳԵՂԱՄԱՅ ԵՐԱՄԵԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԱՆՅՈՅ

## ՀԱՅԿԱԶՆ ՕՐԻՈՐԴԱՅ

ԸՆԴ

ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՄԲ ՇԱՀԱՔԱՍԱՅ

## ԿԻԼԻԿԵԱՆ ԶԵՓԻԻՌ

ՕՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԵՐԿՐԱՅՈՐԾԱԿԱՆ

Ի ՏԱՐՍՈՆ

ԱՐԵՒԵԼՔ. (10<sup>0</sup> Աստիճանի)

Այս տառերուն առաջին զմայրոզն ու մեծ փութով կատարելագործողն է Վ. Հ. Յովհաննէս Վարդապետն Սորկուճեանն ի Միսիթաբեան ուխտէն Վենետիկ. և մեր հոս ընծայածն ալ անոր շինածէն օրինակած է. միայն թէ ամենափոքր տարբերութիւն մը տուած ենք տառերնուս, այնպէս որ Վերապատուելի Հայրը չէ ուզած հաւատալ մեր խօսքին ու վերջապէս Գաղղիացի փորագրչին հարցոյցած ու համոզուած է թէ ասոնց հարքը շինել տուած ենք ատենով, և ունինք քովերնիս որ մեր սեպական ստացուածքն է<sup>1</sup>։ Մեր կողմանէ մեծ շնորհակալութիւն զաղղիացի փորագրչին որ զմեզ աղատեց Վ. Հօր անտեղի գանգատներէն և մեր Հայկական տպարանն ալ անոր բրած անվայել սպանալիքներէն։

ԱՆԻ. (10<sup>0</sup> Աստիճանի)

ԱՆԻ յետին գահ և պատուար Այրարատեան աշխարհի, գեղեցկագոյնն ծանուցեալ և սրբազնագոյն բազաքաց նորա, սիրելին սխրալին և տխրալին շինաւայր Հայոց, և թերեւ կենդանայուշն և սրտառուչ ամենայն աւերակաց. որոց ի հնգից դարուց հետէ համբաւեալ ընդ ամենայն Հայս, և իբր ի բառասուն ամաց յետոյէ իսկ շարժեալ ոչ փոքր զարմանս, ի բազմաց հետաքնին արանց մերազնեաց և օտարաց բնեալ և տեղագրեցաւ, թէպէտ և ոչ ըստ իրումն արժանոյ բաւական զննեալ, և բացեալ դերբիացն ի գիտ հետոց յատակին և նշխարեալ մնացուածոց. բայց զի յամաց հետէ և մերայոցս ընծեղեցաւ նկարագիր տենչարոյն նոցա ի վազուց, ոչ զամենայն մանրամասն կամիմք աստանօր տեղագրել և արձանագրել, և ոչ դարձեալ հարեւանցի անցանել, մանաւանդ զոչ ցարդ հրատարակեալ Հայիս տեղոյն և զտեսարանս նորին։

Արդ կառուցեալ կայ Անի 20 մղոնս հեռի յարեւելից Վարսայ, յաջմէ Ախուրեան գետոյ, ի բարուտ բարձրաւանդակի, վերայելոյ 4580 ոտս յերեսոց ծովոյ, յեանկիւնածէ իմն թերակղզւոյ՝ զոր զործեն՝ յարեւելից կուտ բարձրայոք խորացեալք ձորածէ զորով փարի գետն իջեալ ի հիւսիսոյ վիճակին, և ի հարսոյ խորածորն ընդ որ խաղայ Ախուրեանն ի խորոյ 2 — 300 ոտից, արմունկն զործելով յարեւմուտս կոյս, և յայտ կողմանէ արտի (յարեւմտից) լայնագոյն ևս ցամաք 20՝ ԾԱՂԱՅՈՅՑ, որ և Ծագկոցածոր, և ընդ հիւսիս կոյս խոտորեալ հարկանայ խառնի ընդ զաշտագեանին, և անդ զլիսուորի անձուկ հիւսիսակողմն եռանկեան բազաքին. և զի չիք յայնմ կողմանէ ձոր կամ գետ, կրկին հզօր պարսպօք պատեալ և ամրացեալ է այն. և է Հայի ներքին

շրջապատի եռանկեանն իբր փարսախա միով (կամ 4100 Հայի զաղղիական)։ Երկայնութիւն բազաքին որ ըստ արեւմտից հարսոյ՝ մղոնս Հայի է կամ բառարկա ժամու հանապարհի, լայնութիւնն կիսով Հայի և նուագագոյն ևս. որով յայտնի լինի անձուկ զոյ տեղոյն և անբաւական համբաւելոցն ի կարգի առակաց 1001 Եկեղեցեաց և տանն իւր ապարանից. բայց Եթէ ներքին բազաք զսա համարելով և ի հիւսիսոյ կողմանէ մասն զերելով նմին և ի մէջ փակելով զհամանուն բազաքին զգեօն ԱՆԻ որ մղոնս ի վերոյ կայ, և զայլ սահմանս։

Ոչ է յայտ ժամանակ առաջնոյ շինութեան բազաքիս և անուանն հոմաճայնի Կամախայ Բարձր Հայոց, բայց թուի բերդ լինել անգոյտին ի Գ դարէ, յորում Տրդատ արքայ պարգեւեաց զհիրակ տանն Կամախայ, և ի Կամաքականաց պայտապատեցին Բազրատունիք յԼ դարու. յորոց նախ Աշոտ Մսակեր իշխան յամին 785 ամրացոյց գտեղիս. յետ երկերիս թմի Աշոտ Գ արքայ՝ թագաւորանիստ արար իւրոյ տոհմին հարստութեան, և ած զներքին պարիսպ բազաքին յամին 964, և բրգամբ և Եկեղեցեօք զարդարէր. բայց որդի նորա Սմբատ Տիգրեաւկալ յետ հեղեղաւան ամաց (յ980) անդրագոյն ևս պարսպով ընդարձակեաց և կրկին պարսպափակ արար զհայրենի շինածն. իմա ըստ հիւսիսոյ անկեանն՝ յարեւելից կուտ ցրեան Մաղկոցածորոյն, որ և ցարդ երեւին հզօրագոյն պարիսպք իբր 50՝ տարակացք յիւրեաց, 20 — 30՝ բարձունք. որք իբր 150՝ հեռիք են յիւրեաց, շատ բարձր է և ոչ սակաւ բառակուսիք և անկիւնատորք, յարեւելիցն մերոց շինեալք. և այլն։

(Հ. ՂԵՒՈՒԿ Վ. ԱԼԻՇԱՆԵԱՆ.)

ԱՐՇԱՆՈՅՍ. (8<sup>0</sup> Աստիճանի)

Մեր բազմամեայ և անդրանիկ Հայկական րագրին անուան ընծայեցինք այս տառեր, որոց զմագրութեանն ու ծախուցը համար ցանք և աշխատութիւն ըն խնայած վերոյիշեալ Ազգասեր և Պատուական Վարդապետքն մեր, ազգային տպագրութիւնը հարստացնելու և վայելցացնելու նպատակաւ. և նուակ յետոյ բարեհաճած են մեզի ձեռն, ՎԱՐՔ, ՄԱՍԻՍ և ԱՐՇԱՆՈՅՍ անուն տառից թէ հարգն ու մարքը և թէ ձուլած գրերն. արժանաւոր գներով։

Յուսանք թէ ասոնցմով և ուրիշ տպագրատանց տառերով մեր Հայկական տպագրութիւնը օր ըստ օրէ ծաղկի. մեր կողմանէ ամենայն ցանք բնելու պատրաստ ենք՝ Թէ արեւելքի կողմերէն զիր ուղղներուն աժան գնով ծախելու, և թէ նոր տպուելիք գրքերը կարելի է կառնին Հայի Թեթեւագին հանելու։

ՀԱՆԻԿ ԱՐԱՄԵԱՆ

Propriétaire-gérant : A. LACHAT

Ի ՓԱՐԻԶ, Ի ՏՊԱՐԱՆԻՆ ՎԱԼՏԵՐԻ։

PARIS. — IMPRIMERIE WALDER, RUE BONAPARTE, 44.

<sup>1</sup> Վերքը դրած հինգ տեսակ գրերուն անոնց մանրերն ունիւք, և խալախանքն ալ (նօսար-գիրք) հետզհետէ կը շինուին, մանաւանդ 11<sup>0</sup> գրերնիս որ քիչ ատենէն պիտի լմրնայ, և ամենէն դիւրնիւթեանին ու վայելաչք պիտի ըլլայ։